

danas već važiti kao takav" i tvrdeći da "Arbanasi još stoje na stupnju preistorijskoga razvitka", zaključivao je da će oni "morati barem još 100 godina čekati na pravo da se nazovu nacija. Oni se ne mogu pozivati na načelo 'Balkan balkanskim narodima'" (Đorđević, 1913).

Iste godine kad i Đorđevićeva objavljena je knjiga Stojana Protića pod pseudonimom Balkanikus. Iako umerenije pisana, argumentacija izneta u knjizi kao i pobude za njeno pisanje bile su iste. Budući da je čak i objavljena u istoj izdavačkoj kući, postavlja se pitanje nije li to bila koordinirana akcija iz dnevnopolitičkih pobuda? Suština i ove knjige bila je izlazak Srbije na more. Pozivajući se na naučne autoritete, Balkanikus je konstatovao da su u severnoj Albaniji Albanci »jako izgubili od čistote svoje rase«, da »u njima ima mnogo srpske krvi«. I on je ponavljao argumentaciju da se Albanci ne razumeju međusobno, da nemaju azbuku, narodnu literaturu, narodnih umotvorina, i konstatovao da je u Italiji i Austrougarskoj ušlo u modu Albance predstavljati "kao neku rasu naročite podobnosti, i slikati njihov karakter kao osobito privlačan i simpatičan". Nasuprot tome, navodio je niz stranih autora koji su pisali o albanskom primitivizmu, pa je dodavao da su samo oni ostali na istom stupnju razvitka "na kom su bili i pre hiljade godina". Čudeći se kako okolne civilizacije nisu na njih uticale i kako nikada nisu došli do stupnja državne zajednice, sarkastično je zaključio "za jedan tako zdrav, duhovit i podoban narod, za kakvog ga izdaju sad neka gospoda, ništa od svih tih kultura i civilizacije nije eto prionulo: on je ostao sam sebi jednak". Dokazivao je da nisu sposobni za samostalan državni život jer "imaju osećanje samo za samovolju, za šumsku slobodu; za društvenu slobodu oni niti su imali niti imaju osećanja". Tvrdio je da je nagrada za verno služenje sultanu bilo odobrenje da "trebe i ubijaju Srbe, otimlju im, uzgred, uz to, imanje i zemlju", pa je zaključivao "eto za što su podobni Arbanasi". Pojačavajući svoje neposredne političke aspiracije, u religiji je pronalazio razloge pogoršanja odnosa Srba i Albanaca koji su, po njemu, do primanja islama bili dobri. "Mi smo i sad za ovoga rata videli da su se protiv Srba borili samo muhamedanci Arbanasi. Arbanasi hrišćani smatrali su gotovo svuda Srbe kao osloboditelje". Protić je razvijao tezu da nikakvo albansko pitanje nije ni postojalo dok ga drugi nisu otvorili, jer oni sami nisu imali nikakvih težnji za državom, pa je austrijsko "vatreno zastupanje najniže, najnekulturnije rase na Balkanskom Poluostrvu, koja za dve hiljade godina nije mogla izaći iz plemenskoga života ni stvoriti ma i najmanju državicu, traženje za nju, tobož po principu nacionalnosti, širokih granica na račun jače, kulturnije, za državni život daleko i daleko sposobnije srpske rase" – bilo samo paravan za njeno teritorijalno proširenje (Balkanikus, 1913).

Opšte mesto u srpskoj publicistici početkom veka bilo je dokazivanje da Albanija nije plod narodnosnih težnji Albanaca, niti da ima uslova za samostalan život, jer Albanci ne poseduju narodno jedinstvo, pa ta država nije ni stvarana za albanski narod već za pretvaranje Balkanskog poluostrva u velikonemačku koloniju (Cemović, 1913). Tako se tvrdilo da ideja autonomije nije mogla nastati kod samih Albanaca već je doneta sa strane, pa u takvoj autonomnoj Albaniji neće ostati "ne samo nijedan Srbin, ni Hrišćanin, nego i ni jedan Turčin" (Jaša Tomić, 1913), kao i da je zemljište oko Valone mogla zauzeti srpska vojska bez borbe, ali ga je "na navaljivanje zlomišljene Austrije, ostavila za nekakvu nezavisnu Albaniju", gde Austrija "želi da, pomoću svojih političkih bakteriologa, razmnožava 'kulture' odmetnika bez ideja, koji joj trebaju radi lakše borbe sa Srbijom, Crnom Gorom, Grčkom" (Stepanović, 1913).

Za Oraovca je lak odgovor zašto Albanci nemaju ideju o državi. Oni su, po njemu, ostali "dosledni sebi i vječito živjeli svojim prastarim nekulturnim i necivilizovanim životom i zbog toga se ovaj narod nije ni mogao dozvati pameti ni pokušati, a ne stvoriti državu". Oni znaju samo za ličnu i plemensku slobodu, a to je "sloboda vršenja čefa, ličnih prohtjeva, otimačine, ubistava, razbojništva i nasilja svake vrste, a da se za takva djela nikad i nikome ne odgovara". Verovao je da se Albanci nisu ugledali na druge, pa nisu došli do saznanja o "svome narodnom biću", zbog toga što misle "da je sve jedno vezao im ko strani ili svoj ruke i obuzdao samovolju, jer smatraju za najveću vrlinu i viteštvo oduprijeti se protivu svakoga, ko bi pokušao dovesti ih do posluha i poštovanja zakona". Oraovac se protivio njihovoj autonomiji jer "radeći kao kukavice koje snose jaja u tuđem gnjezdu, te za to je i nemoguće stvarati jednu arbanašku državu, ako se ne žele raseliti svi ostali balkanski narodi". Albanska država je, po njemu, "nedonošče jedne srpskim uspjesima prestravljene i zabezeknute sile", zbog čega će "stvaranje ove famozne države ostati kao jedinstveno i uroditi jalovim plodom". Smatrao je da Srbima pripada "veći dio t.zv. Arbanije" jer je to narod koji je "vjekovima dokazivao i dokazuje svoju veliku podobnost za samostalni život, kulturu i civilizaciju". Nasuprot njima stoje Albanci kao "pobedeni narod" koji nije nikada "o sebi davao znake života", a "nikad nije bilo slučaja, da se plemeniti pobedioc lišava koristi i zemalja krvlju dobivenih, a da se prema pobijeđenom imaju toliki obziri 'čovječnosti', da mu se daje ono, što on ne traži". I kada bi se Albancima dala autonomija, oni bi "sve to porušili i bacili pod noge", a time bi se samo nagrađivali za "nečuvene zulume, zvjerstva, pljačke, razvojništva, otimačine, silovanja" nad srpskim narodom i potpomagao "za državni život, po sve nesposobni narod, ako se narodom može nazvati" (Oraovac, 1913).

"KARAKTER ALBANACA".

Ako je priča o mržnji prema Srbima i odsustvu želje za državom bila jednoglasna, u opisu "karaktera" Albanaca dolazilo je do velike ambivalencije. Kada se generalno pisalo o njihovim "karakternim osobinama" navođene su isključivo negativne. Kada su, međutim, isti autori u svojim putopisima opisivali Albance u ličnim susretima, uglavnom su bili puni hvale za njihove lepe osobine. To je posebno došlo do izražaja u kontradiktornoj slici Albanaca koju su ostavili putopisci Ivan Ivanić i Jovan Hadži-Vasiljević.

Danas rasprostranjen stereotip da su se "nesvikli na život u ravnici i težak rad u polju" Albanci "radije bavili pljačkom nego zemljoradnjom" (Bataković, 1991) nasleđen je iz prošlosti. Međutim, iako su stari autori navodili i druge "osobine",